

Monika Bieniek-Ciarcńska
Instytut Nauk Prawnych PAN

HISTORIA PROFILOWANIA GEOGRAFICZNEGO

History of geographic profiling

Mówiąc o profilowaniu kryminalistycznym, nie sposób oprzeć się przekonaniu, że jego geograficzne ujęcie nie jest w Polsce rozpowszechnione, mimo iż z założenia powinno stanowić istotną część wspomagającą funkcjonowanie głównie organów policyjnych działających na terenie naszego kraju.

Idea tzw. mapowania przestępstw wbrew pozorom nie jest jednak innowacyjnym pomysłem na ujęcie nieznanego sprawcy przestępstwa, już od kilkunastu lat bowiem śledczy wykorzystują różnego rodzaju mapy, aby zaznaczać na nich wszystkie ważne miejsca z punktu widzenia prowadzonego śledztwa.

Jednakże podejmowane dotychczas czynności mające na celu głębsze ujęcie przedmiotowego zagadnienia w Polsce nie ugruntowały tego terminu. Brak regulacji deskrypcyjnych uniemożliwia udzielenie odpowiedzi na szereg pojawiających się pytań. Jednocześnie nie sposób oprzeć się przekonaniu, iż brak teoretyzacji nie przekreśla jednak działań praktycznych podejmowanych przez właściwe organy, niejako niemające świadomości potrzeby dodatkowego opisu narzędzi, którymi posługują się w codziennej pracy.

Warto więc się bliżej przyjrzeć temu problemowi badawczemu, by się przekonać, iż nasza uwaga z jednej strony powinna skoncentrować się na działaniach praktyków budujących profilowanie geograficzne, inkorporowaniu zagadnienia z zagranicznych źródeł i właściwych organów służb publicznych do polskiego porządku prawnego, z drugiej zaś strony na jednoczesnym opisie norm, szans i zagrożeń, by odpowiedzieć sobie w końcu na pytania: jak jest? Jak być powinno? Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?, mając na względzie skuteczność zastosowanego narzędzia na gruncie zastanych warunków i płaszczyzny społeczno-geograficznej charakterystycznej dla naszego kraju.

Chcąc więc stworzyć definicję profilowania geograficznego, należy zastanowić się nad jego istotą. Najbardziej słuszny będzie opis wskazujący na umożliwienie wytypowania rejonu zamieszkania sprawcy czynu zabronionego poprzez analizę dokonanych przez niego przestępstw. Zbadanie sekwencji zda-

rzeń i połączenie ich w logiczną całość, by stworzyć związek przyczynowo-skutkowy ostatecznie typujący z wysokim prawdopodobieństwem sprawcę czynu zabronionego, jest więc odpowiedzią na pytanie, kto dokonał tego czynu bądź czynów.

Pytanie o to, kim jest sprawca, nie powinno się więc ograniczać tylko do wskazania osoby. Niejednokrotnie typowanie sprawcy czynu zabronionego, choć ostatecznie dające właściwy rezultat, nie odzwierciedla głębszych warstw zaistniałego zdarzenia, jego tła, motywów, czynników sprzyjających.

Profilowanie jest przede wszystkim rozbudowanym schematem wskazującym na osobę jako zestaw konkretnych cech charakteru, wrodzonych bądź nabytych w toku socjalizacji oraz nawyków zaczerpniętych ze środowiska, reprezentatywnych, typowych dla danych grup społecznych.

By usystematyzować zespół wskazanych cech ludzkich, ale również szeregu innych czynników, na które śledczy natrafiają w przeszukiwanych miejscach, geoprofilowanie powinno być pomostem pomiędzy osobą a miejscem zdarzenia i w tym zakresie wykorzystywać najnowsze technologie informatyczne korelujące ze sobą zebrane dane.

Sięgając do *Profilowania kryminalistycznego* Bogdana Lacha¹, można utwierdzić się w przekonaniu, iż profilowanie geograficzne jako zagadnienie nie jest w Polsce na tyle znane i wykorzystywane, aby znaleźć wzorcowy opis jego funkcjonowania, pozytywnych i negatywnych stron zastosowania czy w końcu konkretnych przypadków, w których zostało użyte. Sam autor poświęcił temu zagadnieniu zaledwie kilka stron, wskazując, iż:

...opiera się ono na hipotezie koła, z której wynika, że jeśli weźmiemy pod uwagę wszystkie przestępstwa i naznaczymy linie pomiędzy dwoma najdalszymi punktami, to linia ta będzie średnicą koła, w obszarze którego znajduje się sprawca, a konkretnie – gdzie znajduje się jego miejsce zamieszkania lub pracy. Na podstawie profilowania geograficznego z wysokim prawdopodobieństwem można określić obszar, w którym sprawca mieszka lub pracuje. Znajduje się on w pobliżu środka wyznaczonego koła².

Powyżej wskazany opis nie stanowi jednak wiernego odzwierciedlenia potencjału, jaki profilowanie geograficzne mogłoby wnieść do pracy śledczych przy założeniu, że jest to działanie bardziej rozbudowane niż kreślenie okręgu

¹ Bogdan Lach – doktor nauk prawnych, biegły z zakresu psychologii, specjalista w dziedzinie przestępstw związanych z użyciem przemocy; uczestniczył w ponad 300 sprawach, w których stworzył profile psychologiczne i kryminalistyczne; członek Polskiego Towarzystwa Psychologicznego oraz Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego.

² B. Lach, *Profilowanie kryminalistyczne*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 39.

na kartce papieru. Skupiając się bowiem na czynnikach z nim związanych, można odnieść wrażenie, że jest to narzędzie zdecydowanie bardziej skomplikowane, a co za tym idzie gromadzące większy zasób danych o sprawcy i miejscu zdarzenia.

Odniesienia do profilowania geograficznego znaleźć można także w publikacji dr. Kacpra Gradońa *Zabójstwo wielokrotne: Profilowanie kryminalne*³. Autor w jednym z rozdziałów (*Profilowanie geograficzne, GIS i analiza kryminalna*) wskazuje najważniejsze aspekty tego zagadnienia, wzorując się na badaniach badaczy zagranicznych, Kima Rossmo oraz Petera Ainswortha.

Gradoń postrzega wskazaną problematykę jako nowoczesną dyscyplinę wspomagającą i uzupełniającą profilowanie kryminalne, która umożliwia służbom prowadzącym postępowania w sprawach przestępstw noszących cechy powtarzalności (seryjności) szybkie przetwarzanie znacznych ilości danych. Drugą niewątpliwą zaletą jest łatwiejsze niż kiedykolwiek wcześniej odnajdywanie związków między sprawami oraz możliwość graficznego prezentowania wyników dokonanych analiz. W ten sposób można mówić o zmniejszeniu *linkage blindness*, co dosłownie należy rozumieć jako ograniczenie tzw. ślepych wskazań, geoprofilowanie ma bowiem na celu określanie powiązań między przestępstwami dokonanymi przez tę samą osobę.

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż powyżej wyszczególniona wytyczna seryjności wskazuje, że w pojedynczych sprawach (*explicite* jedna kradzież czy jedno zabójstwo) profil geograficzny będzie miał raczej ograniczoną użyteczność, niezwykle trudną do przeprowadzenia i udowodnienia w postępowaniu dowodowym, choć niewykluczającą jego skuteczności.

Drugim wymiarem, na który warto zwrócić uwagę, jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób dane miejsce predysponuje konkretnego człowieka do popełnienia czynu zabronionego. Geoprofilowanie będzie więc kryminalną analizą miejsca zdarzenia pod kątem jego cech własnych. W tym miejscu należy się również zastanowić, czy znana już od 1982 r. teoria kryminologiczna funkcjonująca pod nazwą „teorii rozbitych szyb” czy „teorii rozbitych okien”⁴, opublikowana przez Jamesa Q. Wilsona i George’a L. Kellisa, nie będzie w żaden sposób powiązana z geoprofilowaniem.

Biorąc pod uwagę jedynie miejsce zdarzenia jako czynnik determinujący popełnianie przestępstw, można odnaleźć tu pewną analogię. Autorzy teorii

³ K. Gradoń, *Zabójstwo wielokrotne: Profilowanie kryminalne*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010.

⁴ J. Q. Wilson, G. L. Kellis, *The Police and Neighborhood Safety*, „The Atlantic Monthly”, 1982.

wykazali związek między naruszeniem ładu a przestępczością na danym obszarze, dowodząc, że:

Jeżeli przez dłuższy czas nikt nie wprawi wybitej szyby w oknie, wkrótce w budynku wybite zostaną także wszystkie pozostałe szyby, to znaczy, że nikogo stan budynku nie interesuje i że można bez obaw o konsekwencje niszczyć go dalej (...)⁵.

Powyższy przykład odzwierciedla pewne założenie – w każdej społeczności lokalnej system kontroli społecznej ulega zachwianiu na skutek nawet najdrobniejszego przejawu demoralizacji jednostki, która z czasem, jeśli nie zostanie wprowadzona na drogę ładu publicznego, stworzy subkulturę pozwalającą na rozwój przestępczości.

W przypadku bezsilności organów porządku publicznego reakcją mieszkańców będzie częściowe bądź zupełne opuszczenie danej lokalizacji wybranej niegdyś jako ośrodek swojego życia. W ten sposób powstają pustostany, *squaty*, miejsca bez ugruntowanych zasad, z zachwianym systemem wartości, w których brak reguł predysponuje potencjalnego sprawcę czynu zabronionego do działania wbrew ustalonemu wcześniej porządkowi. Takie miejsca, w których unicestwione zostają poprawne stosunki społeczne, wpływają na wzrost poczucia strachu i zagrożenia, pozbawienia strefy bezpieczeństwa. Pokłosiem tych kilku składowych jest niejako utożsamianie danego miejsca przez społeczność jako wylęgarni czynów zabronionych.

Na świecie pojęcie geoprofilowania jest znane od 1995 r., kiedy to kanadyjski kryminolog i matematyk dr Kim Rossmo w pracy *Geographic profiling: target patterns of serial murderers*⁶ opublikował pierwszą metodę mającą na celu wspomaganie wykrywania sprawców przestępstw przez funkcjonariuszy organów ścigania.

Zastosowany przez niego wzór matematyczny, znany inaczej także jako „formuła Rossmo”, oparty jest na czterech zasadniczych założeniach. Autor wskazuje, iż do większości przestępstw dochodzi w relatywnie niewielkiej odległości od miejsca zamieszkania sprawcy, z czego wynikają wprost kolejne twierdzenia, według których liczba przestępstw zmniejsza się wraz z oddaleniem się od miejsca zamieszkania sprawcy, a młodociani przestępcy są mniej

⁵ *Biblia dla prewencji. Teoria „wybitych szyb”*, Portal intranetowy Policja 997 dostęp online: <http://gazeta.policja.pl/997/przydatne-w-sluzbie/biblia-dla-prewencji/60975,Teoria-wybitych-szyb.html> [za:] G. L. Kelling, C.M. Coles, *Wybite szyby. Jak zwalczyć przestępczość i przywrócić ład w najbliższym otoczeniu*, Media Rodzina, Poznań 2000.

⁶ D. K. Rossmo, *Geographic profiling: target patterns of serial murderers*, praca doktorska, M.A., Simon Fraser University 1987, SFU 1995.

mobilni od tych dorosłych, którzy choć niekiedy nieznacznie, ale jednak częściej oddalają się od swojego miejsca zamieszkania niż ci pierwsi. Ostatnią tezą jest wskazanie, iż wzorce i styl przemieszczania się sprawców czynów zabronionych różnią się od siebie w zależności od typu przestępstwa.

Te dość ogólne twierdzenia nie są zaskakujące, nie wzbudzają również wątpliwości interpretacyjnych. Młodzi ludzie z założenia najbezpieczniej czują się w lokalnej społeczności, z której się wywodzą, starsi przestępcy zaś unikają kontaktu z najbliższym otoczeniem, szukając bardziej wyrafinowanych sposobów na zakamufłowanie przestępczej działalności. Podkreślenia wymaga fakt, iż sprawca z większym doświadczeniem życiowym w pewnym momencie zaczyna tworzyć swój unikatowy profil, nadając przestępstwu symbole, znaki, chcąc wyróżnić się spośród innych i tworzyć w ten sposób historię swojej kariery kryminalnej.

Prostota też Rossmo została uwidoczniła w stworzonym przez niego oprogramowaniu prezentującym prawdopodobieństwo wytypowania właściwego miejsca zamieszkania sprawcy za pomocą algorytmu tzw. polowań przestępczych. Autor wykorzystywał mapy terenu, na które nakładał dwuwymiarową grafikę, by w całości tworzyła geoprofil. Obraz terenu danej miejscowości skorelowany był z nasyceniem konkretnego koloru i tworzeniem charakterystycznych wypiętrzeń, które miały obrazować poziomy potencjalnego ryzyka, czyli *de facto* tak stworzony obraz miał wskazywać miejsca, w którym zgodnie z ogólnym założeniem zamieszkiwał sprawca. Wytypowane terytorium nosiło nazwę *hunting area*, co można ująć jako „terytorium łowieckie”, a dosłownie był to *jeopardy surface*, czyli „obszar ryzyka”, w którym zgodnie z dokonanym typowaniem prawdopodobieństwo zamieszkania sprawcy było bardzo wysokie⁷.

Sam matematyczny algorytm i siatka graficzna nakładana na mapę nie wystarczały do stworzenia profilu geograficznego. Wciąż bowiem niezastąpiony na miejscu zdarzenia był człowiek, do którego zadań należała wnikliwa analiza akt sprawy, zgromadzonych raportów policyjnych, protokołów z zeznań świadków czy oględzin miejsca zdarzenia, a w odpowiednim wypadku także zwłok. Dotychczas nie uległo to zmianie.

Rossmo dodatkowo poddawał ocenie dokumentację fotograficzną z miejsca zdarzenia przestępczego oraz jego okolic, zaznaczając jednocześnie, iż miejsca te powinny być także zbadane osobiście przez tworzącego profil, który musi zaznajomić się ponadto z opiniami i spostrzeżeniami osób mających bezpośrednią styczność z materiałem dowodowym. Tworzący profil geograficzny

⁷ Ibidem.

powinien prześledzić zgromadzone dla danej okolicy statystyki przestępczości oraz dane demograficzne, a także przyjrzeć się rozkładowi przestrzennemu w stosunkowo niewielkiej odległości (rozplanowanie ulic, lokalne środki transportu, zgromadzone obiekty). Następnie można było przystąpić do analizy geograficznej i zaznajomienia się z opisem okoliczności sprawy na podstawie przygotowanego przez właściwe służby raportu⁸.

Rossmo w profilowaniu geograficznym upatrywał szansy na ograniczenie obszaru badanego terytorium i liczby osób potencjalnie podejrzanych w konkretnej sprawie. Głównym założeniem była priorytetyzacja osób podejrzanych w celu wyeliminowania zbyt dużej ich liczby, zawężenia i uszeregowania potencjalnych sprawców.

Aby osiągnąć ten cel, odpowiednio zwiększone oddziały policyjne były dyslokowane w określone obszary. W ten sposób wdrażano doraźną obserwację wskazanych miejsc, przeprowadzano szczegółowe rozpytania w miejscu popełniania czynu bądź czynów zabronionych. Pozyskane dane, zawierające jak najwięcej szczegółów, były wykorzystywane na potrzeby zapytań kierowanych do policyjnych, ale także innych, zewnętrznych baz danych. Najważniejszy jednak element mający na celu zawężenie kryteriów wyszukiwania stanowiły konkretny adres bądź lokalizacja miejsca zdarzenia⁹.

Utworzony w ten sposób profil geograficzny wspomagany był przez wykonywane jako ostatni element śledztwa masowe badania DNA w celu wykluczenia bądź potwierdzenia osoby sprawcy. Tak ujęte profilowanie geograficzne było początkowo wykorzystywane do ustalenia miejsca zamieszkania seryjnych morderców, gwałticieli i podpalaczy. Obecnie jednak może być zastosowane w przypadku każdego nieznanego sprawcy przestępstwa, którego działania można zaznaczyć na mapie. Co istotne, geoprofilowanie do dziś opiera się na założeniu, że sprawcy seryjnych przestępstw działają zwykle w pobliżu miejsca ich zamieszkania¹⁰.

Profilowanie geograficzne ma olbrzymie znaczenie praktyczne. Nawet bez nowoczesnych, skomplikowanych programów komputerowych jesteśmy w stanie zaznaczyć na mapie miejsca, w których doszło do przestępstw, i na tej podstawie wytypować obszar, na którym najprawdopodobniej zamieszkuje sprawca¹¹. Jednak jest to bardzo żmudna i czasochłonna praca.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ M. Hansen, *All mapped out, as a crime fighting tool, geographic profiling hits criminals close to home*, „ABA Journal” 2001, nr 8, s. 26.

¹¹ A. Feluś, *Czy Zdzisław Marchwicki był sprawcą zabójstw seryjnych o podłożu seksualnym*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 2002, t. V, s. 56–60.

W związku z powyższym stworzono modele istotnie usprawniające pracę profilerów geograficznych.

Wspomniany już Rossmo, pracując na Uniwersytecie Simona Frasera w Kolumbii Brytyjskiej oraz jako funkcjonariusz policji w Vancouver, opracował w ramach pracy doktorskiej algorytm tzw. Namierzenia Kryminalno-Geograficznego (*Criminal Geographic Targeting* – CGT), stanowiący podstawę skomputeryzowanego systemu profilowania geograficznego RIGEL zaprojektowanego przez kanadyjską firmę Environmental Criminology Research Inc. (ECRI), której był również współzałożycielem.

RIGEL składa się z kilku komponentów: specjalistycznego oprogramowania analitycznego, Systemu Informacji Geograficznej (*Geographic Information System* – GIS) oraz bazy danych i narzędzi pozwalających na cyfrowe odwzorowanie zebranych informacji. Wprowadzone do programu cyfrowe mapy i plany danego terenu są skorelowane z funkcjonowaniem **Global Positioning System** (GPS) – systemu, którego głównym zadaniem jest dostarczenie informacji o położeniu i ułatwienie poruszania się w nieznanym terenie, a także nawigowanie konkretnego użytkownika.

System RIGEL w oparciu o algorytmy teoretyczne i metodologiczne porównuje zebrane dane, dokonuje ich oceny, tworząc w ten sposób wersje możliwego przebiegu zdarzenia w ściśle określonym miejscu, kompilując cyfrową mapę z naniesionymi punktami potencjalnych miejsc zamieszkania sprawcy. W zależności od potrzeb i zgromadzonych nowych danych raz stworzony geoprofil można dowolnie edytować.

Dodatkowo jego olbrzymią zaletą jest możliwość podłączenia do systemów zbierających dane o przestępcach seksualnych czy baz takich jak m.in. kanadyjski ViCLAS¹² oraz amerykański VICAP¹³ oraz innych dostępnych rejestrów gromadzących dane wrażliwe, co przyczynia się w znaczący sposób do szybkiego dotarcia do właściwej osoby.

Obecnie na rynku dostępne są dwie wersje programu. Pierwsza z nich o nazwie *Profiler* przeznaczona jest dla profilerów geograficznych. Jej znaczny koszt sprawił, że dostęp do niej posiada jedynie 12 instytucji organów ścigania na świecie, w tym m.in. Royal Canadian Mounted Police and the Bureau of Alcohol, Tobacco, and Firearms. Druga, znacznie tańsza wersja o nazwie *Analyst* została stworzona dla analityków kryminalnych.

¹² The Violent Crime Linkage System (ViCLAS). Szczegółowe informacje dotyczące funkcjonowania bazy danych dostępne są na stronie internetowej: <http://www.rcmp-grc.gc.ca/to-ot/cpcmec-ccpede/bs-sc/viclas-salvac-eng.htm>.

¹³ The Violent Criminal Apprehension Program (ViCAP) – baza danych utworzona w 1985 roku przez FBI.

Kolejnym systemem stworzonym na potrzeby geoprofilowania jest tzw. DRAGNET, którego autorstwo przypisuje się prof. Davidowi Canterowi¹⁴. Program powstał w połowie 1990 roku i oprócz funkcji matematycznych wspomagany jest również przez opis zasad psychologicznego i behawioralnego zachowania sprawcy.

Canter wraz ze środowiskiem akademickim stworzył oprogramowanie, które w swym założeniu miało być wsparciem dla działań podejmowanych przez funkcjonariuszy policji, analityków kryminalnych i badaczy. W skład *software* wchodzi *Interactive Offender Profiling System (iOPS)*¹⁵, wspomniany już *Geographic Offender Profiling Tool (Dragnet)*¹⁶, *Multi-dimensional Software Analysis Tool (LiFA)*¹⁷, *Text to Data Translation Tool (Magister)*¹⁸ oraz *Violence Prediction and Domestic Violence Prediction Tools*¹⁹. Autor udostępnia program wszystkim podmiotom zainteresowanym partnerstwem badawczym w celu naukowego opracowania jego przydatności. Obecnie trwają badania nad możliwościami jego dalszego wykorzystywania.

Następnym programem jest CrimeSTAT stworzony przez dr. Neda Levine'a²⁰, współpracującego z innymi badaczami i analitykami kryminalnymi. Program został opracowany w 1999 roku (wersja 1.0) przy wykorzystaniu środków z Narodowego Instytutu Sprawiedliwości (*National Institute of Justice*), a następnie był trzykrotnie uaktualniany (wersja 1.1 w 2000 roku, wersja 2.0 w 2002 roku, a wersja 3.0 w 2004 roku). Oprogramowanie opiera się na statystyce przestrzennej zawierającej sześć rodzajów procedur – **Journey-to-Crime Estimation**²¹, rozkład przestrzenny, analizę odległości, analizę tzw. hot spotów, interpolację oraz analizę przestrzenno-czasową. CrimeSTAT w odróżnieniu od innych programów bazuje na większej liczbie zmiennych.

Ostatnim znanym oprogramowaniem jest *Predator* stworzony przez dr. Maurice'a Godwina²² w końcówce lat 90. XX wieku w trakcie badań nad pracą

¹⁴ Dyrektor Międzynarodowego Centrum Psychologii Śledczej na Uniwersytecie w Huddersfield, szef Międzynarodowej Akademii Psychologii Śledczej, emerytowany profesor Uniwersytetu w Liverpoolu; posiada stopnie naukowe: PhD, AcSS, FAPA, FBPsS(Hon), FRSM, CPsychol.

¹⁵ Interaktywny System Profilowania Kryminalnego.

¹⁶ Narzędzie służące do Kryminalnego Profilowania Geograficznego.

¹⁷ Wielowymiarowe oprogramowanie służące do dokonywania analiz.

¹⁸ Narzędzie służące do wprowadzania i tłumaczenia danych.

¹⁹ Narzędzia do prognozowania występowania przemocy i przemocy domowej.

²⁰ Ned Levine jest dyrektorem Ned Levine & Associates, Houston, TX. Posiada 50-letnie doświadczenie akademickie, pracował także na rzecz rządu. Zajmował stanowiska akademickie w Anglii, Turcji i Stanach Zjednoczonych. Wydał ponad 100 publikacji.

²¹ Metoda oparta na wskazaniu odległości, oszacowanie prawdopodobnego miejsca zamieszkania seryjnego przestępcy.

²² Psycholog śledczy, kryminolog prowadzący interdyscyplinarną działalność mającą na celu pomoc adwokatom w wykrywaniu błędów popełnianych przez śledczych pracujących na

doktorską. Program służy przede wszystkim samemu twórcy w prowadzonym przez niego przedsiębiorstwie konsultingowym do rozwiązywania zagadek kryminalnych klientów jego agencji i nie jest dostępny w sprzedaży ani wykorzystywany przez inne podmioty.

W 1999 roku autor opisał, w jaki sposób *Predator* został wykorzystany w przypadku pięciu nierozwiązanych zabójstw w miejscowości Raleigh w latach 1996–1997. W wyniku przeprowadzonych analiz ustalono, iż miejsce zamieszkania sprawcy zlokalizowane zostało w odległości mniejszej niż jedna przecznica od miejsca zdarzenia.

Wspomnieć należy, iż fundamentem geoprofilowania jest psychologia i kryminologia środowiskowa. To właśnie takie teorie jak teoria racjonalnego wyboru (*Routine Activity Theory*)²³ czy *Crime Pattern Theory*²⁴ wykorzystująca typowe mapy mentalne, funkcjonujące jako poznawcze reprezentacje znanego środowiska, które posiada każdy człowiek, oraz *Distance-decay-function*²⁵ dały podstawy dla uzasadnień, iż mimo że jest to najmłodsza gałąź profilowania, to jednak już dość ugruntowana. O jej stabilności jednak nie należy wspominać z uwagi na fakt, iż ten rodzaj profilowania jest najbardziej podatny na zmiany technologiczne, a o jego wadliwości i użyteczności mogą dodatkowo świadczyć źle przeszkoleni użytkownicy popełniający błędy już podczas wpisywania danych.

Dotychczas znane są jedynie dwie instytucje zagraniczne, które trudnią się certyfikacją profilerów geograficznych. Pierwszą z nich jest Committee for Geographic Profiling Analyst Training and Certification (CGPATC). Szkolenia oferowane przez tę instytucję przebiegają dwuetapowo i składają się także

miejscu zdarzenia. Szczegółowe informacje dostępne są na stronie internetowej: <http://www.investigativepsych.com/defaultmain.html>.

²³ L. Cohen, M. Felson, *Social change and crime rate trends: a routine activity approach*, „American Sociological Review” 1979, nr 44 (4), s. 588–608.

Teoria głosząca, że sprawcy przestępstw wybierają miejsca, w których czują się bezpiecznie i które postrzegają jako takie, które pozwolą im dokonać zbrodni przy jak najmniejszym wysiłku. Zachowanie przestępcze pojawia się w wyniku zaistnienia trzech czynników: zmotywowanego sprawcy, podmiotu przestępstwa oraz braku „strażników” – osób, które mogłyby zapobiec przestępstwu.

²⁴ P. L. Brantingham, P. J. Brantingham, prezentacja Institute for Canadian Urban Research Studies, dostęp online 10.12.2016: https://web.archive.org/web/20150518074711/http://www.ceamos.cl/ceamos/images/stories/actividadesyeventos/pattern_theory1.pdf

Tzw. wzorzec przestępczości. Teoria wyjaśniająca, dlaczego przestępstwa popełniane są na niektórych obszarach; wskazująca, że czynniki sprzyjające dokonywaniu czynów danego typu nie są równomiernie rozmieszczone w przestrzeni.

²⁵ Tzw. funkcja zanikania wraz z odległością. Teoria odnosi się bezpośrednio do odległości pokonywanej przez sprawców od miejsca zdarzenia do ich miejsca zamieszkania. Zgodnie z tą koncepcją prawdopodobieństwo znalezienia sprawcy maleje wraz z odległością od miejsca zdarzenia.

z licznych testów, których zaliczenie ma dawać gwarancję prawidłowego opanowania materiału i zdolności do tworzenia w przyszłości prawidłowych profili zgodnie ze wszystkimi przyjętymi zasadami. Profile tworzone błędnie przez osoby nieprzeszkolone mogą z czasem wprowadzić przekonanie, że oferowane narzędzia są wadliwe. Rzetelne szkolenia mają uniemożliwić jednak wysnuwanie takich wniosków. Drugą instytucją certyfikującą jest International Criminal Investigative Analysis Fellowship (ICIAF). Obecnie profilerzy szkoleni przez ten ośrodek pracują jedynie na terytorium Wielkiej Brytanii oraz Holandii.

Warto dodać, iż profilowanie geograficzne za granicą znajduje się w obszarze zainteresowania przede wszystkim policji, ale również wojska, wspomina się także o szerokim stosowaniu go przez wyspecjalizowane służby medyczne w celu wykrywania źródeł epidemii licznych chorób.

W Polsce funkcjonuje szeroko pojęta analiza geograficzna, natomiast nie są przeprowadzane szkolenia z zakresu geoprofilowania. Niestety polscy funkcjonariusze policji nie uczestniczą także w międzynarodowych kursach i szkoleniach w tym zakresie, do czego w znaczny sposób z pewnością przyczyniają się ich koszt, brak specjalistycznego oprogramowania, ale również niewystarczająca znajomość języka angielskiego.

Wzrost zainteresowania polskiej policji profilowaniem z uwzględnieniem szczegółowych planów miejscowości można zaobserwować w tym roku²⁶, uznając stworzone mapy zagrożeń za wstęp do dalszej analizy miejsc zdarzeń. Skonstruowane na ich podstawie szeroko pojęte geoprofile przy zastosowaniu odpowiednich programów komputerowych mogłyby w przyszłości odgrywać szczególną rolę.

Należy zaznaczyć, iż polskie organy ścigania jako punkt wyjścia wskazały wzrost poczucia bezpieczeństwa jednostki w społeczności lokalnej, które w efekcie przyczyni się do zwiększenia ogólnego poczucia ładu i porządku na terenie kraju. W rezultacie stworzona „Krajowa mapa zagrożeń bezpieczeństwa” ma być zgodnie z informacjami zawartymi na stronie internetowej Policja.pl narzędziem,

które pozwoli na rzetelne i czytelne zidentyfikowanie i przedstawienie, w tym społecznościom lokalnym, skali i rodzaju zagrożeń oraz instytucji współodpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Identyfikacja ta nie może przebiegać bez uwzględnienia oczekiwań społecznych. (...)

Mapy zagrożeń należy traktować jako istotny element procesu zarządzania bezpieczeństwem publicznym, realizowanym w partnerstwie międzyinstytucjonalnym i społecznym. Powinny one służyć również optymalnej alokacji zasobów

²⁶ Dotyczy roku 2016.

sprzętowo-kadrowych służb, w szczególności do podejmowania decyzji co do tworzenia komisariatów i posterunków Policji²⁷.

Informacje zawarte w tak stworzonych mapach pochodzą z trzech zasadniczych źródeł, do których zaliczyć należy informacje gromadzone w policyjnych bazach danych, również te pozyskane od społeczności lokalnej podczas bezpośredniego kontaktu z obywatelami, przedstawicielami samorządu terytorialnego czy organizacji pozarządowych, a także otrzymane za pośrednictwem cyfrowej platformy wymiany informacji, czyli *de facto* ze wskazań internautów.

Dane prezentowane na mapach uwzględniają zarówno wybrane kategorie przestępstw i wykroczeń, jak i zagrożenia, które w subiektywnym odczuciu mieszkańców negatywnie wpływają na ich poczucie bezpieczeństwa. Tak stworzone narzędzie podlega ciągłej weryfikacji i niestety nie zawsze będzie odzwierciedlało ogólne poczucie bezpieczeństwa na danym obszarze.

We wskazanych kategoriach zostały umieszczone: wypadki drogowe z uwzględnieniem ofiar śmiertelnych, kradzież, kradzież z włamaniem, jako jedna kategoria rozbój, kradzież rozbójnicza i wymuszenie; uszkodzenie rzeczy, bójka i pobicie, uszczerbek na zdrowiu, przestępstwa na tle seksualnym, kierowanie pojazdami mechanicznymi w stanie nietrzeźwości, posiadanie środków odurzających, udzielanie substancji psychotropowych, oszustwo „na wnuczka”, oszustwo „na policjanta”, interwencje policji związane z wykroczeniami takimi jak np. zakłócanie porządku; obok nich znalazły się dodatkowe dane dotyczące oceny skuteczności policji i pracy policjantów, a także dane obrazujące poczucie bezpieczeństwa podczas spacerów po zmroku.

Ostatecznie zgodnie z założeniem twórców mapa zagrożeń powinna pozwolić na określenie i analizowanie danych dotyczących lokalizacji, zdarzeń kryminalnych, wzorców zachowań i trendów w przestępczości.

Wprowadzone narzędzie wydaje się jednak tylko mapą zdarzeń niepowiązanych ze sobą ze względu na możliwe do odczytania na pierwszy rzut oka znaczne odległości pomiędzy zarejestrowanymi przestępstwami tudzież wykroczeniami. Nie jest to zdecydowanie narzędzie służące do geoprofilowania w rozumieniu wspomnianego już Rossmo.

Warto zaznaczyć, iż sam fakt publicznego udostępniania zgromadzonych danych budzi szereg wątpliwości, w dobie ogólnego dostępu do Internetu podaje bowiem potencjalnym sprawcom bieżące informacje, w jakich lokalizacjach przez najbliższy okres nie jest wskazana ich dalsza działalność, gdyż organy ścigania powzięły już o nich wiadomość. Wiąże się to przede wszystkim z du-

²⁷ Strona internetowa: Policja.pl, dostęp online: 6.12.2016, <http://www.policja.pl/pol/mapa-zagrozen-bezpiecze/33880,dok.html>.

zym prawdopodobieństwem występowania wzmożonych patroli w danej okolicy. Nietrudno sobie wyobrazić, iż żaden sprawca nie zdecyduje się więc na bezpośredni kontakt z funkcjonariuszami policji w danej okolicy, w sytuacji gdy jest ona objęta dodatkową ochroną.

Natomiast zdecydowanym plusem powstałej mapy zagrożeń jest potencjalnie odczuwane zwiększenie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców przejawiające się zgłaszaniem przez nich zachowań, które da się wyeliminować, pod warunkiem iż działania funkcjonariuszy będą skuteczne. Dotyczy to przede wszystkim jednak wykroczeń, co jest widoczne zwłaszcza w dużych miastach. I tak np. znaczna liczba zgłoszeń niewłaściwego parkowania może wynikać z troski o infrastrukturę, ale również o niedopuszczenie do ograniczenia widoczności i znaków drogowych, zwłaszcza przejść dla pieszych.

Geoprofilowanie z założenia powinno być narzędziem dostępnym tylko w zamkniętym kręgu profilerów, wykorzystywanym w przypadkach przestępstw noszących znamiona seryjności, gdy celem jest wykrycie nieznanego sprawcy. W przypadku map zagrożeń – sprawca jest na ogół znany, najpierw następuje zgłoszenie lub bezpośredni kontakt z osobą, która popełniła przestępstwo lub wykroczenie, a następnie takie zdarzenie jest nanoszone na mapę.

Nie można mówić, iż nie powzięto wiadomości co do osoby sprawcy, gdy np. mamy do czynienia z sytuacją kierowania pojazdem mechanicznym w stanie nietrzeźwości bądź parkowania w miejscu niedozwolonym, i korelować tego faktu ze zmienną zamieszkania tej osoby w najbliższej okolicy. Takie zdarzenia mają charakter zwykle przypadkowy i nie stanowią żadnej reguły.

Trudno oprzeć się więc wrażeniu, iż działania podejmowane w ramach alokacji pewnych zdarzeń w ramach tworzonych map zagrożeń mają charakter bardziej statystyczny i wpływają raczej na ocenę skuteczności funkcjonariuszy policji, niż służą do rozwiązywania złożonych *case studies*.

Powstaje jednak pytanie, czy profilowanie geograficzne mogłoby być wykorzystywane w polskich warunkach i czy jest potrzeba korzystania z takiego narzędzia w naszym kraju. Biorąc jednak pod uwagę działalność tzw. Archiwum X, specjalnego zespołu operacyjno-śledczego powołanego do ponownego badania spraw nierozwiązanych w przeszłości, czy tzw. ciemną liczbę zabójstw, należy zauważyć, iż w tym zakresie funkcjonariusze policji posługują się różnorodnymi metodami, w szczególności zaś korzystają z najnowszych zdobyczy nauki i techniki. To właśnie w tym zakresie pojawia się wielka szansa, aby charakterystyczne papierowe mapy zawieszane na tablicach korkowych z szeregiem kolorowych znaczników zaopatrzonych we właściwą legendę, które są nieodzownym elementem ścian polskich komisariatów policji, zamienić

na profesjonalne oprogramowanie obsługiwane przez wysoce wyspecjalizowanych geoprofilerów.

Streszczenie

Artykuł przybliży historię profilowania geograficznego, znanego inaczej jako geoprofilowanie czy kryminalna analiza miejsca zdarzenia. Odwołuje się do zagranicznych twórców i badaczy, którzy w przeprowadzonych syntezach ujmują szczegółowo powyższe zagadnienie. W pracy nie zabrakło odniesień do teorii kryminologicznych mających związek z poruszaną tematyką, a także wyliczenia nazw specjalistycznego oprogramowania, jego zastosowania oraz ośrodków certyfikujących geoprofilerów. Geoprofilowanie przedstawione zostało jako narzędzie nowoczesne, wysoce wyspecjalizowane i skuteczne, które w przyszłości mogłoby być również wykorzystywane w polskich warunkach.

Słowa kluczowe: geoprofilowanie, profilowanie geograficzne, analiza geograficzna, GIS

Summary

The article presents the history of geographic profiling otherwise known as geo-profiling or criminal analysis of the place of scene of crime. It refers to foreign originators and researchers who conducted syntheses presents in details the above issue. In the study not run out of references to the theory of criminology associated with the subjects discussed, as well as indications of specialized software, its application and certification bodies of geo-specialists. Geo-profiling is presented as a tool of modern, highly specialized and efficient, which in the future could also be used in Polish conditions.

Keywords: geo-profiling, geographic profiling, geographic analysis, Geographic Information System